

Smedstorpssläktens medlemsblad 2009

Ordföranden har ordet

Under året har föreningen gett ut medlemsbladet som till stor del handlade om Karl Andréasson på Åsen i Remmene socken dit vårens släktmöte förlagts. Vi samlades den 17 maj i Remmene kyrka där Karl Erland Samuelsson och Karl-Johan Ferm i samtalsform berättade om bygden och om Karl Andréasson på Åsen. Därefter for vi till bygdegården för kaffe och årsmötesförhandlingar. Göran Carlsson underhöll oss med dikter från sin morbror Knut Roland Holms diktsamlingar. Vi besökte sedan den minnessten som dåvarande bondeförbundet reste över Karl Andréasson och avslutade därefter släktmötet vid Nycklabackens gravfält.

Våra medlemsblad utom årgångarna 1985–1988 har under året lagts ut på nätet. Du finner dem på www.landberga.se/slaktforskning/

Vid höstens styrelsemöte den 2 oktober kom vi överens om att förlägga årets möte till Ods socken lördagen den 16 maj. Vi samlas vid kyrkan kl. 14.00. Gerd Ljungqvist Persson guidar om Ods socken och kyrka genom tiderna. Därefter tar vi en kort promenad över järnåldersgravfältet till Crea Diem Bokcafé. Vi får där en presentation av Crea Diem och har möjlighet att se oss omkring. Crea Diem har förlagsnya böcker till försäljning med tema historia, konst, trädgård, västgötalitteratur och presentböcker. Där finns också en miniatyrrättstillning med konstverk av Monica Sandin och turistinformation om vad som finns att göra i närområdet och i sjuhärad. Därefter dricker vi kaffe med dopp och håller våra sedvanliga årsmötesförhandlingar.

I året medlemsblad skriver jag om när vår anfader Carl Bengtsson egentligen föddes. Det har nämligen cirkulerat lite olika uppgifter om det genom åren. Jag tar också med en artikel med titeln *Kan vi lita på muntliga traditioner?*, som publicerades i Borås släktblad under våren och hösten 2008. Det är en artikel som i allra högsta grad handlar om vår släkt. Mycket av det som jag tar upp i artikeln känner ni igen från tidigare medlemsblad.

Årsavgiften på 50 kr kan du som vanligt sätta in på släktföreningens plusgiro, **4766274–7** ”Smedstorpssläkten”.

Och slutligen: glöm inte att vi har

ÅRSMÖTE

lördagen den 16 maj kl. 14.00

Samling vid kyrkan i Od

Varmt välkomna!

Rolf Gustafsson

När föddes vår anfader Carl Bengtsson?

av Rolf Gustafsson

Våren 2008 då jag satt och förde över våra medlemsblad till Pdf-filer för att läggas ut på nätet påminde jag om att det förekom olika uppgifter om när Carl Bengtsson var född. Det går tyvärr inte att finna honom i födelseboken för Grude socken men i dödboken står det att han var "51 år 8 mån 7 dygn" då han avled den 5 januari 1824. Om anteckningen i dödboken är korrekt så innebär det att han är född den 29 april 1772. Därför har jag själv använt mig av det årtalet.

Jag bestämde mig för att se om jag inte kunde bringa ordning i det hela. Efter några dagar vid släktforskningsapparaten kunde jag konstatera att Carl Bengtsson var född den 29 april 1773.

Här följer en redogörelse för hur jag gick tillväga. Jag hoppas det kan vara till glädje för de som är nybörjare inom släktforskningen. Jag kommer att använda mig av den allra vanligaste källan som anlitas när man börjar släktforska, nämligen husförhörslängder.

Vad jag framförallt vill påpeka är att husförhörslängderna kan vara otillförlitliga. Födelseår kan ofta vara felaktiga. Namn kan vara felstavade eller felaktiga, t ex dubbelnamn. Den socken som anges som födelsesocken kan vara oriktig. Här ska man också tänka på att prästen gärna anger pastoratet. Så om det står att en person är född i Södra Björke så menar troligen prästen Södra Björke pastorat, vilket innebär att personen ifråga är född i någon av socknarna Södra Björke, Grude, Hudene, Jällby eller Vesene.

Låt mig börja med att ge en översikt över de inblandade personerna.

Johanna Smedmark

gift med **Bengt Mellander**

f. 1735 på Åsa, Bitterna sn
d. 1787 i Smedstorp, Grude sn.

f. 1743 i Klastorp, S. Björke sn
d. 1820 i Muskås, Grude sn

Christina

f. 1771 19/2 i Smedstorp

Carl

f. 1773 29/4 i Smedstorp

Fredrik

f. 1775 3/11 i Smedstorp

Smedstorpssläkten

Koredssläkten

I inbjudan till släktmötet 1897 står det "... efter 17_ _ i Smedstorp af Grude socken födde och den 1824 dödde Karl Bengtsson ...".

Det är tydligt att när man skrev inbjudan till 1897 års släktträff så visste man inte vilket år Carl Bengtsson var född och ingen har heller hunnit ta reda på det innan inbjudan gick till trycket.

Men även inför släktmötet 1963 anges, som det visar sig, ett felaktigt födelseår för honom. I inbjudan står det nämligen "... den därstädes 1774 födde Karl Bengtsson ...".

Det saknas som sagt anteckningar i födelseboken om Carl Bengtsson. I den äldsta husförhörslängden från omkring 1790 för Smedstorp står det att Christina var född 1771, Carl 1773 och Fredrik 1774. Jag vet att Fredrik är född 3 november 1775 så årtalet för då Fredrik är född är felaktigt. Det innebär att jag inte kan lita på att året 1773 för Carl är korrekt. Dessutom ser jag att Bengt Mellanders andra hustru Sara Catharina Allén har fått födelseåret 1757 vilket också är fel. Jag vet nämligen att hon är född den 21 januari 1759 i Gösslunda socken

uppe vid Väneren. Dessutom kallar prästen henne för Anna C. i stället för Sara C.

Här finner vi på en och samma sida i husförhörslängden åtminstone tre fel. Man vill ju gärna tro att de uppgifter som man finner i gamla handlingar är korrekta. Så ett gott råd är att alltid, om möjligt, kontrollera de uppgifter man finner mot någon annan källa. Detta gäller som sagt speciellt för husförhörslängder.

Hur får vi rätsida på det här? Ett bra tillvägagångssätt är att följa personerna ifråga framåt och bakåt i tiden i husförhörslängderna om så är möjligt.

Nästa husförhörslängd omfattar åren 1795–1805. Bengt Mellander blir änkeman 1787 och gifter 1789 om sig med Sara Catharina Ahlén. Familjen flyttar till Muskås, som familjen också äger och som ligger ganska nära Smedstorp. I Muskås anges födelseåret 1773 för Carl.

Carl flyttar till Hovs socken och gifter sig 1797 med Helena Andersdotter. De bor de första åren i hennes föräldrarhem Fröstorp Kronogården där de två äldsta barnen föds. År 1804 flyttar de till Smedstorp. I husförhörslängden för Smedstorp kan vi läsa följande:

Carl Bengtsson	f. Grude 1776	1804 (från) Skölv.
h. Helena Andersdotter	f. Björke 1780	1804 (från) Skölv.
Dott. Johanna	f. Skölv. 1798	
son Fridric	f. Skölv. 1801	
Sw.mod. Britta Månsdotter	f. Skölv. 1751	
son Andreas	f. Grude 1804	
dr Lars Pehrsson	f. Skölv.	1804 (från) Skölv.

Här får vi ett nytt årtal för när vår anfader är född, år 1776. Uppgiften att vår anmoder Helena Andersdotter är född 1780 är fel. Hon är nämligen född 1779 enligt Södra Björkes födelsebok. Likaså ser jag att Britta Månsdotter, som är mor till Helena Andersdotter, har fått felaktigt födelseår. Samma sak med dottern Johanna. Från tidigare forskning vet jag att de är födda 1750 resp 1797.

Nästa husförhörslängd för åren 1805–1820 ger oss lösningen på problemet. Sidan för Smedstorp ser ut så här.

Carl Bengtsson	f. Grude 1776	1773 29/4
h. Helena Andersdotter	f. Björke 1780	1779 13/5
⋮	⋮	⋮
Swärmod. Britta Månsdotter	f. Skölv. 1750	4/9
⋮	⋮	⋮

I ovanstående husförhörslängd har det stått att Carl är född 1776 och att hans hustru Helena är född 1780. Prästen har sedan strukit över dessa uppgifter och istället skrivit dit 1773 29/4 resp 1779 13/5. Likaså har prästen lagt till 4/9 för Helenas mor Britta Månsdotter. Dessa uppgifter stämmer för Helena och Britta. Så det vore konstigt om inte också födelseuppgiften för Carl är korrekt. Flera av husförhören 1805-1820 hölls dessutom i Smedstorp. Min slutsats blir att vår anfader är född den 29 april 1773. Årtalet bekräftas också av vigselboken för Hovs socken där Carl uppges vara 24 år då han och Helena gifter sig 11/6 1797.

Vi lägger också märke till att barnen Johanna och Fredrik uppges vara födda i Skölvne. De är ju födda i Hovs socken liksom deras mormor Britta Månsdotter, men prästen uppger pastoratet. Däremot skriver han att sonen Andreas är född i Grude socken i stället för Södra Björke pastorat. Så han är inte konsekvent.

Hur förklarar vi då uppgiften ”51 år 8 mån 7 dygn” i dödboken? Carl avlider den 5/1 1824. Jag

tror att prästen gjorde så här när han räknade ut åldern. Han tittar i husförhörslängden och ser att Carl är född den 29/4 1773. Antal år blir 1824-1773=51. Sedan blir antalet månader från 29 april till 29 december åtta. Sedan räknar han dagarna fram till den 5 januari (30, 31, 1, 2, 3, 4, 5), dvs sju dagar. Men sedan tänker prästen inte på att Carl ännu inte har fyllt 51 år. Antalet år hade blivit rätt om Carl hade avlidit efter den 29/4 1824.

Kan vi lita på muntliga traditioner?

Del 1

av Rolf Gustafsson

Hur stor tilltro kan vi sätta till en muntlig berättelse om våra förfäder? Min erfarenhet är att sanningshalten kan vara högst varierande. I den här artikeln ska jag berätta om en muntlig tradition som påstår att en grevinna Gyllenstierna skulle vara mor till vår anfader länsmannen Börje Bengtsson. Han bodde i Smedstorp i Grude socken kring 1700. Men låt mig börja med ett annat exempel på hur en berättelse kan ändra karaktär under drygt 100 år.

Hälsing, rusthållaren som dräptes

En av mina anfäder från första hälften av 1700-talet var en ryttare vid namn Hälsing. Han var med i Karl XII:s fälttåg till Norge och blev efter kriget rusthållare i Mjäldrunga Torp i Mjäldrunga socken. År 1745 är det bröllop i Mjäldrunga Torp. Efter festligheterna drar sig brudparet tillbaka till en liten stuga avsedd för bröllopsnatten. Hälsing skojar med brudparet genom att öppna dörren till stugan ett par gånger. Brudgummen, ryttaren Lars Lund, blir alltmer irriterad. Framåt småtimmarna när det börjar ljusna så tar Hälsing och smyger fram ännu en gång till stugan. Men nu öppnar han inte bara dörren utan hakar dessutom av dörren från gångjärnen. Då rinner sinnet på Lars Lund. Han drar på sig sina kragstövlar och kommer ut med en handyxa. Han ser Hälsing stå flinande på vedbacken en bit därifrån. Lars Lund går fram till Hälsing, tar honom i kragen och klyver skallen på honom med yxan. Vittne till händelsen blir en äldre inhyseskvinna. Det blir en utdragen rättegång som pågick under flera ting. Lars Lund flyr, enligt rykte till Norge, och döms fredlös. Av rättegångsprotokollet framgår att vittnena tar parti för Lars Lund. Hälsing framställs som en buse, grannarna var rädda för honom. Framförallt prästen tar avstånd från Hälsing som också var något av en fritänkare. Det slutar med att Hälsing döms till att begravas utanför kyrkogården.

På 1870-talet nedtecknar komministern Anders Kullander historien om Hälsing och tar med den i en liten skrift med titeln *Några drag ur det forna skogsbyggarlivet i Edsveden*. Historien återges av Linnar Linnarsson i boken *Sägner och folklivsbilder*.

Vidare omnämner Kullander en soldat med namnet Hälsing, som säges ha funnits i Mjäldrunga socken i början av 1700-talet. Denne man var så storväxt och enormt stark, att han tog en häst på skuldrorna och bar den såsom man bär ett får. En gång blev han överfallen av en stor tjur. Men Hälsing gav tjuren ett slag med knytnäven för pannan, så han föll död ned. Detta blev emellertid även Hälsings bane, ty bonden, som vart rasande över förlusten, överföll lönnligen den starke mannen och drap honom med en yxa.

Så här kan alltså en muntlig berättelse ändras på drygt 100 år.

Länsmannen och grevinnan

Den här muntliga tradition handlar om länsmannen Börje Bengtsson som verkade i Gäsene härad för 300 år sedan. Om honom sägs det att han skulle vara son till en grevinna Gyllenstierna. Första gången jag hörde talas om det här var på 1960-talet. I en stor uppslagen artikel i BT 1968 står det bl a: *"Anorna känner han (Arthur Florén) till ytterligare fem generationer, där man påträffar släkten Gyllenstjerna. Därifrån kan släktforskaren utan större svårighet följa tråden till Ture Jönsson Tre Rosor."*

Artur Florén berättade för mig att det fanns en muntlig tradition i vår släkt som sa att Börje Bengtsson skulle ha varit son till en grevinna Gyllenstierna. Jag har under årens lopp försökt bevisa eller vederlägga det och vill nu berätta lite om vad jag kommit fram till, trots att jag inte har funnit något säkert svar på problemet. Vid läsningen bör man vara väl medveten om att det rör sig om muntliga traditioner. De reservationer om sanningshalten som görs i en sådan här artikel glöms ju lätt och så förs berättelsen vidare som sanning. Vi får alltså ta det som en intressant myt. Kanske är den sann. Även om det alltså finns flera indicier som pekar mot att det kan vara sant så måste vi hålla i minnet att dessa inte på något sätt bevisar någonting.

De muntliga traditionerna har nedtecknats av två personer under 1900-talet oberoende av varandra såvitt jag kan förstå. Jag har kopior av de två anteckningarna som gjordes av Hanna Karlsson, Åsensbruk, och Karl Edberg, Floby. Av överste Gunnar Smedmark fick jag på 1970-talet kopior av två brev som Hanna Karlsson skrivit till honom 1935.

Hanna Karlsson skriver i ett av breven: *"Min farfars farmors far var son till en grevinna Gyllenstierna."* Hon skriver också *"Länsmans mor var Grevinna Gyllenstjärna och [de var] bosatta i Grude Smedstorp."* Studerar man hennes uppgifter noggrannare så finner man att antingen har hon utelämnat en generation eller också är det länsmannens son Bengt Smedmark som hon kallar för länsmän och som är son till en grevinna Gyllenstierna.

Karl Edberg skriver: *"Börje Bengtsson Smedmark slutet av 1600-talet uppgivits g.m. Grevinna Gyllenstierna, son Erik, son Bengt."*

Det märkliga här är att båda två faktiskt anger Bengt Smedmark och inte Börje Bengtsson som son till en grevinna Gyllenstierna, den ene direkt och den andre indirekt. Vilka källor har Hanna Karlsson och Karl Edberg använt sig av?

De är inte ensamma om att göra det här felet. I Västgötabygden 1966:2 skriver Ragnar Wängberg en artikel om gravstenar och nämner där att länsmannen B. Bengtsson avlider 1770, vilket är fel. Det är sonen Bengt som dör det året. Samma fel gör Bengt Davidsson i sin bok *"Grude — min hemsocken"*. Han skriver dessutom: *"Släkten påstås härstamma från Danmark och invandrat till Sverige på Sturarnas tid."* Det är helt klart att Bengt Davidsson hört talas om grevinnan men väljer samma formulering som man finner i Bonniers Uppslagsverk om släkten Gyllenstierna. När jag för många år sedan var hemma hos Bengt Davidsson så kunde han tyvärr inte ge något besked varifrån han fått uppgifterna eftersom han inte hade kvar någon källförteckning, men trodde att de härrörde från prästgården i S. Björke.

Om vi går till kyrkböckerna för S. Björke gåld så får vi tyvärr inte mycket hjälp eftersom det mesta som rör 1700-talet har brunnit upp. Det enda man hittar om Börje Bengtsson är att han vid flera tillfällen intygar kyrkoräkenskapernas riktighet och att han då och då skänker pengar till kyrkan. Han står nästan alltid som första namn och betalar betydligt mer än de andra. Det finns heller inga uppgifter i dödboken om föräldrar i samband med att sonen Bengt Smedmark avlider i Smedstorp 1770. Så med hjälp av kyrkböckerna kommer vi

inte ner till länsman. Så varken Hanna Karlsson eller Karl Edberg kan ha fått sina uppgifter från kyrkböckerna.

I Skara Stifts herdaminne står det att kyrkoherden Anders Sibergs dotter Ingrid Siberg är gift med länsman Birger Smedmark. Vi finner också Bengt Smedmark i herdaminnena och han uppges vara bror till prosten Carl Smedmark. Slutligen om Carl Smedmark står det *"son af länsman Börje Bengtsson och Ingrid Siberg"*.

Karl Edberg har tydligen inte känt till Skara Stifts herdaminne för i så fall hade han vetat att länsmannen Börje Bengtsson var gift med kyrkoherdesdottern Ingrid Siberg och inte med någon grevinna Gyllenstierna. Karl Edberg kan heller inte ha känt till vad som stod på den tongrav över länsmannen och hans familj som finns på kyrkogården i Grude. På stenen finns bl a inskriptionen *"Hvilokammar för fordom Länsmannen uti Gesene härad med dess hustru och barn, ähreborna och välbetrodde Börgie Bengtsson Smedmarkus, samt ähreborna och gudfruktiga matronan hustrun Ingrid Andersdotter Siberg, Bengt, Erik, Anders, Carl, Elisabeth, Annika Smedmarci."*

Barnen till länsmannen lät uppföra den imponerande tongraven. Det som står på stenen är idag oläsbart och har troligen varit så de senaste hundra åren, men det finns avskrifter. Själv begav jag mig till Skara stifts- och landsbibliotek och fann i Sundholms Samling nr 43 en sockenbeskrivning som komminister Bengt Hernwall hade sänt in på 1750-talet. Där skriver han *"Här finns ock på kyrkogården en wacker graf af uthuggen sten, tillhörig framledne Länsmannens Börje Benctssons från Smedstorp maka ock barn ..."*, varefter han återger vad som står skrivet på gravhällen.

På tal om namnet Smedmark så är det Börje Bengtssons barn som tar sig det namnet och inte Börje Bengtsson. Jag har studerat många handlingar där länsmannen står omnämnd och brev och handlingar som han själv har undertecknat, men aldrig funnit att han använt namnet Smedmark. Någon annan har heller aldrig kallat honom för Smedmark under hans livstid utan det är mig veterligen först på gravstenen som Börje Bengtsson får tillnamnet Smedmark.

Inskriptionen på gravstenen kände Hanna Karlsson till. Hon hade en avskrift av texten vars riktighet betygas av kyrkoherden Per Dahlborg i Södra Björke. Men Hanna tror att Annika är hennes farfars farmor. Om hon hade anlitat kyrkböckerna så hade hon lätt funnit att hennes farfars farmor hette Johanna Smedmark och att Johanna var dotter till Bengt Smedmark.

Hanna Karlsson skriver också att *"Länsman Smedmark gifte sig 1699"*. Var har hon fått den uppgiften ifrån? Om den är riktig så lär Bengt Smedmark inte vara son till Ingrid Siberg, eftersom Bengt är född 1695. Kan Hanna Karlsson ha fått uppgiften från kyrkoherde Dahlborg? Var har han i så fall fått uppgiften ifrån? I prästgården i Björke fanns Skara Stifts herdaminne. Kan det ha funnits marginalanteckningar i dem som gjorts under 1800-talet? Tyvärr finns Skara Stifts herdaminne inte kvar i Södra Björkes prästgård. Jag har ytterligare en handskrivna sida från mitten av 1900-talet där årtalet 1699 finns med. Vid kontakt med komminister Folke Richardsson i Jällby för ett antal år sedan uppgav han också det årtalet för giftermålet mellan länsmannen och Ingrid Siberg. Han kunde dock inte minnas varifrån han fått årtalet.